

The background is a vibrant orange color with a complex, hand-drawn illustration in a sketchy, line-art style. The illustration includes a large rectangular box at the top left, a pair of glasses at the top right, a hand holding a pen in the center, a computer monitor and keyboard at the bottom left, a multi-story building at the bottom center, and two stylized faces at the bottom right. The overall aesthetic is creative and artistic.

stArt

VMBO

Voorwoord

StArt breidt uit! Na het zeer succesvol ontvangen eerste deel, verschijnen dit jaar maar liefst twee nieuwe uitgaves: een tweede deel van het havo/vwo-boek en een eerste editie van *stArt vmbo*. Van de laatste is dit is een proefkatern, waarin je alvast kennis kunt maken met de opbouw en inhoud van *stArt vmbo* aan de hand van twee hoofdstukken.

stArt vmbo maakt gebruik van de sterke kanten van de *stArt*-methode:

- De **belevingswereld** van de leerling staat voorop;
- Na een algemeen theoriedeel bestaat het boek uit een aantal modules, waarin telkens één kunstwerk centraal staat;
- Er is gekozen voor **moderne kunstbronnen**, met aandacht voor een **inclusief en divers** beeld van de kunst;
- De kunstwerken laten de leerlingen **kennismaken met allerlei kunstdisciplines**;
- De opdrachten zijn erop gericht leerlingen kunst **actief** te laten meemaken.

Daarnaast is deze uitgave speciaal toegespitst op het vmbo-ckv, te zien aan:

- Elk hoofdstuk besteedt veel aandacht aan **oriëntatie op de arbeidsmarkt**;
- De 4 hoofdstukonderdelen zijn gericht op het vormen van **een onderbouwde eigen mening**;
- Het invulwerkboek zorgt ervoor dat **persoonlijke ontwikkeling** goed inzichtelijk is.

Deze uitgave verschijnt in juni 2020. Via onderstaande QR-code kun je je vast inschrijven voor een beoordelingsexemplaar, dat je ontvangt zodra het boek van de drukpers rolt – of stuur een mail naar administratie@lambo.nl.

Kijk voor meer informatie of voor de andere *stArt*-uitgaves op lambo.nl/start.

Inhoud

Introductie kunstdisciplines

ARCHITECTUUR

Frank O. Gehry

BEELDEND

Iris de Vries

Joana Vasconcelos

Financiële waarde van kunst

DANS

ISH

FILM

The Joker

MUZIEK

Beyoncé en Jay-Z

Festival

Tris de Vries

stArt
BEELDEND

PROTECT ME (VANAF 2017)

A. VERKENNEN

Bekijk de *teaser* van de voorstelling van theatergroep De Verleiders, via de QR-code.

1. In het filmpje zie je een aantal voorbeelden van bronnen/apparaten die gegevens van jou bijhouden zonder dat je daar wat aan kunt doen, zoals een bewakingscamera.
Vul het lijstje hieronder aan met andere voorbeelden die je voorbij ziet komen in het filmpje.
2. Vul dat lijstje aan door ook aan te geven welke gegevens er worden opgeslagen.

Aanknopingspunten

Deze module levert aanknopingspunten bij de volgende thema's:

- Privacy
- Big data
- Productdesign
- Digitaal ontwerpen
- Accessoires
- 3D-printer

Bron of apparaat	Gegevens die worden verzameld
Bewakingscamera	Herkent gezichten; weet op welke plek je bent geweest en wat je daar hebt gedaan.

DE VERLEIDERS

PROTECT ME

In deze module staat het onderwerp privacy centraal. Privacy gaat onder andere over het recht om dingen te kunnen doen zonder dat andere mensen dit zien. Als mensen ongevraagd dingen van jou kunnen bekijken of volgen, dan kan dit jouw gedrag beïnvloeden. Dat zie je ook wel in het filmpje van De Verleiders.

3. Stel je maar eens voor: wat als er ongevraagd kluisinspecties op school plaatsvinden, zou je dan bepaalde dingen uit je kluis laten? Of wat als je ouders via gps-gegevens op je telefoon elk moment van de dag kunnen zien waar je uithangt?

.....

.....

.....

.....

Kunstenaar Iris de Vries houdt zich bezig met privacy. Zij heeft brillen ontworpen die zorgen dat gezichtsherkenning niet meer werkt. Ze noemt de collectie *Protect me* (Bescherm me).

4. Bekijk het filmpje via de QR-code.
Leg uit hoe de bril ervoor zorgt dat gezichtsherkenning niet meer werkt. Let op de vorm en de kleur van de brillen.

Vorm .....

.....

Kleur .....

.....

.....

5. Test het zelf!
  - a. Open de camera van je telefoon via een app met gezichtsherkenning, bijvoorbeeld Snapchat of Instagram.
  - b. Maak van een A4'tje een vorm die je gezicht bedekt. Knip of scheur steeds meer materiaal weg, net zolang tot er een filter begint te werken.
  - c. Wat heeft de camera nodig om jouw gezicht te herkennen?

.....

.....

Bekijk het filmpje over het ontstaan van Protect me via de QR-code.

Iris geeft aan dat ze het gek vond dat Facebook tegen haar begon te 'praten'. Facebook slaat heel veel info van de gebruiker op, zodat het persoonlijke advertenties kan plaatsen en aanbevelingen kan doen die bij de interesses van die gebruiker passen. Deze info verkopen ze ook aan grote bedrijven.

6. Herken jij je in haar uitspraak dat er apps tegen jou praten? Bekijk je telefoon. Zijn er apps die tegen jou praten door adviezen te geven, of die met jou meedenken? Noem er een aantal.

.....

.....

.....

.....

Ontwerpen		Handmatig/ computergestuurd
Uitvoeren		Handmatig/ computergestuurd
Afwerken		Handmatig/ computergestuurd

Iris de Vries heeft van haar collectie een merk gemaakt, genaamd *Protect me*. Naast het ontwerpen en maken van een product, moet je als vormgever meer doen als je een merk wilt opzetten. Dan moet je namelijk nadenken over de presentatie van jouw product. Iris de Vries presenteert haar producten op de website: <https://www.protectme.nl>.

ONTSTAAN PROTECT ME

SOCIAL CREDIT SCORE

In het filmpje heeft Iris het erover dat zij nog geen **ambacht** had geleerd. Een ambacht is een beroep waarbij met de hand iets wordt gemaakt. Vroeger werden veel meer producten met de hand gemaakt, denk maar aan meubelmakers. Natuurlijk wordt er in fabrieken al heel lang ook met machines en robots gewerkt. Productontwerpers zoals Iris werken met **nieuwe media**, zoals computers.

7. Bekijk het filmpje nogmaals en noem de materialen en technieken die Iris gebruikt. Noem daarbij of het handmatig werk is of computergestuurd (automatisch).

8. Wat komt er allemaal bij kijken als je een merk wilt presenteren en producten wilt verkopen? Bekijk de website. Wat heeft Iris allemaal gemaakt of laten maken om haar brillen te kunnen presenteren en verkopen? Je kunt hiervoor ook nog eens naar het filmpje kijken.

.....

.....

.....

.....

B. VERBREDEN

Overall in het openbaar zijn camera's te vinden die onze gezichten kunnen herkennen. Ze slaan op deze manier allerlei info over mensen op: hoe oud je ongeveer bent, hoe laat je op een bepaalde plek bent, etc. Deze info is handig voor onze veiligheid, maar grote bedrijven gebruiken deze ook voor gerichte advertenties.

Ook social media gebruiken gezichtsherkenning. Denk maar aan iemand *taggen* op Facebook of de filters op Snapchat. Maar hoe veilig wordt er met deze info omgegaan?

De gevolgen van het delen van onze info lijken in ons land onschuldig. In Nederland worden we (nog) niet door de overheid gestraft als we bijvoorbeeld te weinig bewegen. In China test de overheid een *social credit score*. Alles wat je doet, wordt geregistreerd. Als je

goede dingen doet, zoals je oma bezoeken, krijg je pluspunten. Maar als je slechte dingen doet, zoals door rood fietsen, krijg je minpunten. Met een lage score maak je weinig kans op een baan of een huurwoning bijvoorbeeld. Zo dwingt de Chinese overheid mensen tot goed sociaal gedrag.

9. Test zelf hoeveel jij scoort in de *social credit score* via de QR-code.

10. Het lijkt misschien ver van huis, maar ook in Nederland zou het in de toekomst best kunnen dat jouw data gevolgen hebben. Hieronder staan enkele voorbeelden. Sommige situaties bestaan al, sommige zouden in de toekomst mogelijk zijn. Vind jij ze positief of negatief? Leg ook uit waarom je dat vindt.

	Positief	Negatief	Waarom?
De overheid weet waar jij met je pas betaalt. Als je te vaak bij de snackbar eten koopt, moet je meer betalen voor je zorgverzekering.			
Je shopt regelmatig bij H&M en spaart punten via een eigen memberaccount. Hierdoor krijg je soms persoonlijke aanbiedingen voor producten waarvan H&M denkt dat jij die graag koopt.			
Je hebt een abonnement bij de sportschool en komt alleen met je persoonlijke pasje binnen. Iedereen die de sportschool regelmatig bezoekt, krijgt korting op zijn zorgverzekering.			
De Bonuskaart van Albert Heijn is verplicht als je korting wilt. De Bonuskaart registreert wat je koopt. Je krijgt een uitkering omdat je werkloos bent geraakt. Als je te veel luxe producten koopt, word je gekort op je uitkering.			
Je mobiele telefoon registreert jouw locatie. Er is een gevaarlijk incident gebeurd op een tijd en plaats dat jij ook in die buurt was. De politie zoekt getuigen en stuurt deze mensen een bericht.			
Kun je zelf een positieve situatie bedenken? Iets waarvoor jij je privacy in zou leveren?	x		
Kun je zelf een negatieve situatie bedenken? Met een gevolg waarvoor je zeker niet je privacy in wilt leveren?		x	

11. Nu je meer te weten bent gekomen over wat privacy is, kun je ook besluiten of je jezelf wilt beschermen. Ga met een groepje in discussie over de volgende stelling: in de toekomst gaan mensen zeker gebruiken van privacybeschermende accessoires, zoals de *Protect me*-brillen.

Vat jouw eigen mening kort samen.

.....
 .....
 .....

Alison Jackson, *What it takes* (2018).

Kijk eens naar het werk van Alison Jackson. Zij fotografeert lookalikes van beroemde mensen en zet een moment in scène. Haar foto's lijken in het geheim te zijn genomen, zoals een paparazifoto. Daardoor lijkt het alsof we stiekem meekijken in het leven van een celebrity.

12. Noem twee voorbeelden van de vormgeving van deze foto die ervoor zorgen dat het op een paparazifoto lijkt.

.....
 .....
 .....

13. De foto's van Alison Jackson zijn grappig bedoeld. Kijk naar de foto hierboven. Kun je aangeven wat de grap is achter deze foto?

.....
 .....

14. Maak in duo's een foto van elkaar waarin je een gênante gebeurtenis op school in scène zet.

a. Welke gebeurtenis is voor jou privé? Het gaat dus om iets wat je niet aan anderen wilt laten zien.

.....
 .....

b. Hoe kun je deze gebeurtenis in scène zetten, zodat een foto lijkt op een stiekeme paparazifoto?

Voorstelling: welke gebeurtenis ga je in scène zetten en op welke locatie?

.....
 .....

Wie zijn er op jouw foto te zien en wat doen de mensen erop (handeling/houding/attributen)?

.....
 .....

.....
 .....

Vormgeving: maak een of twee kleine schetsen in de vakken hieronder waarin je tekent hoe jouw foto eruit moet komen te zien. Let op **kadering, perspectief** en **(on)scherpte**.

- c. Maak de foto met hulp van een klasgenoot.
- d. Bespreek in groepjes de resultaten.
  - Welke foto is geloofwaardigst?
  - Welke situatie is het grappigst? En welke het gênantst?
  - Hoe zou je het vinden als zulke nepfoto's zouden worden verspreid?

Banksy, *What are you looking at?* (2004), Londen.

C. VERDIEPEN

15. Maak een kunstwerk waarin je mensen aanzet tot het nadenken over hun privacy. Je hebt al vele vormen van kunst en privacy voorbij zien komen. Hierdoor kun je je laten inspireren. We helpen je een beetje op weg.
- Gebruik humor. Maak van een serieus aspect van privacy iets grappigs door bijvoorbeeld te overdrijven.
Mogelijke vorm: cartoon, cabaret, meme, performance, etc.
  - Maak mensen bewust van privacy door te laten zien welke gegevens voor anderen zichtbaar zijn. Denk aan de data (camerabeelden, foto's) en de

manier waarop die verzameld worden (apps, camera's, etc.).

Mogelijke vorm: film, fotografie, tekenen, schilderen, poster, theater, etc.

- Confronteer mensen door mogelijke negatieve gevolgen van privacy te laten zien uit de toekomst.

Mogelijke vorm: film, fotobewerking, tekenen, schilderen, theater, etc.

Je docent kan je helpen met het vinden van kunstbronnen die passen bij het onderwerp privacy. Maak eerst een stappenplan. Kijk voor hulp op de inleidende pagina's.

Datakunstwerk: Roman Ondák, *Measuring the Universe* (2007-2009).

Bezoekers kunnen in de ruimte van het museum op hun eigen lengte hun naam en geboortjaar laten noteren met een zwarte stift. Zo ontstaat er in de hele ruimte een verzameling tekst op verschillende hoogtes. Hoe vaker dit gebeurt, hoe beter je kunt herkennen wat de gemiddelde lengte van mensen is: de plekken die het meest zwartgekleurd zijn van het schrijven.

c. Sorteert je data, bijvoorbeeld op dag of hoeveelheid. Maak ze overzichtelijk voor jezelf. Wat is belangrijk om in je eindwerk te laten zien? (Bijvoorbeeld: ik wil laten zien dat ik op een drukke dag weinig drink.)

.....

.....

.....

.....

.....

16. Maak een datakunstwerk van jezelf.

a. Houd een week lang datagegevens van jezelf bij. Denk bijvoorbeeld aan: hoeveel water je drinkt, een stappenteller, routes die je dagelijks loopt, mensen die je veel tegenkomt, schermtijd, etc. Kies iets dat je interessant vindt om bij te houden. Wat ga jij bijhouden?

.....

.....

b. Bekijk je resultaten. Wat vertellen deze data jou? (Bijvoorbeeld: op een drukke dag drink ik minder.)

.....

.....

d. Kies een vorm om je data te presenteren als kunstwerk. (Bijvoorbeeld: ik laat 7 flesjes zien. Elk flesje is een dag van de week en hoe ver het flesje gevuld is laat zien hoeveel ik gedronken heb. Drukke had invloed op het drinken. Dat laat ik zien door de flesjes te bewerken met verf.)

.....

.....

.....

.....

Iris de Vries, *Protect me* (2017).

D. VERBINDEN

17. Breng in duo's de privacy op school in kaart. Speur eerst zelf eens rond op school, op zoek naar plekken waar gegevens van leerlingen worden gebruikt.

Denk aan:

- AVG (wet op de privacy)
- bewakingscamera's
- persoonsgegevens
- portretrecht
- wifi
- schoolpas

a. Hierover moet je meer te weten komen. Je kunt de site bekijken, research doen over de wetgeving, maar natuurlijk ook mensen bevragen. Zoek met hulp van je docent wie je hierover kunt interviewen om zo de privacy op school in kaart te brengen.

Wat valt je op bij privacy op school?

.....

.....

.....

b. Zijn er manieren om meer privacy te krijgen op school, zoals Iris met haar brillen doet?

.....

.....

.....

18. Leg uit of deze module jou meer bewust heeft gemaakt van privacy. Geef voorbeelden van waarom wel of waarom niet.

.....

.....

.....

.....

Festival

A. VERKENNEN

1. Wat is volgens jou een festival?

.....
.....

2. Ben je zelf weleens naar een festival geweest?

.....
.....

3. Zo ja: welk festival en wat was daar te zien?

.....
.....
.....

4. Bekijk de video via de QR-code. Hier krijg je een indruk van het Amerikaanse festival *Burning Man*.

a. Wat valt je op bij het bekijken van het filmpje?

.....
.....
.....

b. Welke kunstdisciplines heb je gezien?

.....
.....
.....

BURNING MAN

Aanknopingspunten

Deze module levert aanknopingspunten bij de volgende thema's:

- Amusement
- Combinatie disciplines
- Alleen en samen
- Kunst met publiek

c. Welk publiek gaat naar het festival?

.....
.....

d. Wat voor outfits dragen mensen op het festival?

.....
.....

e. Wat spreekt je aan? En wat vond je juist niets?

.....
.....
.....

Een voorbeeld van een *wicker man* op *Burning Man*.

In 1986 is *Burning Man* spontaan ontstaan. Twee vrienden staken een zelf in elkaar gezette houten figuur in brand en een groepje nieuwsgierige mensen kwam toekijken. Deze pop is een zogenoemde *wicker man*: een pop van wilgenhout. Zulke poppen werden in de Romeinse tijd bij feesten ritueel verbrand.

In de jaren erna wordt *Burning Man* steeds groter en trekt allerlei verschillende kunstenaars aan. In 2018 trekt het festival wel 70.000 bezoekers van over de hele wereld. Hoe groot het is, zie je als je de foto hieronder vergelijkt met de foto van het veel kleinere *Lowlands*.

Plattegrond terrein *Burning Man* in Black Rock Desert in Nevada, VS.
Festival- en kampeerterrein ineen met 100 km aan wegen.
Je kunt fietsen door de woestijn.

Plattegrond terrein *Lowlands* te Biddinghuizen, Nederland.
Links het festivalterrein en rechts de camping.
Je kunt lopen op het grasveld.

Burning Man is geen standaardfestival. Het wordt door de organisatie als volgt omschreven op hun website:

*"A city in the desert. A culture of possibility. A network of dreamers and doers.
Burning Man is a laboratory. Not every experiment works, but we'll never know if we don't try."*

*"Een stad in de woestijn. Een cultuur van mogelijkheden. Een netwerk van dromers en doeners.
Burning Man is een laboratorium. Niet elk experiment werkt, maar we zullen het nooit weten als we het niet proberen."*

DUNCAN STUTTERHEIM
EN STEVEN GREVENSTUK

11. In dit onderdeel heb je gezien dat er heel wat komt kijken bij de organisatie van een festival. Ook voor *Burning Man*, *Holifeest* en *Dia de los muertos* zijn er veel mensen nodig. Voor een geslaagd festival heb je niet alleen goede artiesten nodig, maar ook een goed team.

a. Spreekt het jou aan om op een festival te werken of als vrijwilliger aan de slag te gaan? Of kom je liever als bezoeker? Leg je antwoord uit.

.....

.....

b. Bedenk 8 beroepen die bij een festival betrokken kunnen zijn. Dit kan van alles zijn: de organisatie, promotie, mensen die aan de acts meewerken, etc.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

c. Bekijk het filmpje via de QR-code over Duncan Stutterheim en Steven Grevenstuk. Noem nu nog 4 beroepen waar je bij de vorige vraag niet aan hebt gedacht.

.....

.....

.....

.....

d. Welk beroep of welke beroepen spreken jou het meest aan?

.....

e. Zoek uit wat je moet doen om in dat beroep terecht te komen.

.....

.....

D. VERBINDEN

12. Houd eerst een korte presentatie over het festival dat je bij vraag 10 hebt bedacht. Presenteer de opzet, organisatie en het kostenplaatje van je festival.

13. Vergelijk de verschillende bedachte festivals in de klas.

a. Wat zijn overeenkomsten?

.....

.....

b. Wat zijn verschillen?

.....

.....

c. Wie heeft veel inspiratie gehaald uit de festivals die in het hoofdstuk staan?

.....

d. Welk festival is totaal anders dan de festivals in dit hoofdstuk?

.....

.....

14. Je hebt veel gezien over verschillende festivals. Welk festival uit dit hoofdstuk spreekt jou het meest aan? Waarom?

.....

.....

15. Wat heb je in dit hoofdstuk geleerd over de organisatie van een festival?

.....

.....